

NEUMANN TIBOR János király saját kezű levelei

A Várdai családnak a Zichy család zsélyi levéltárában fennmaradt irathagyatéka őrizte meg azt a két, 1516 októberében és 1517 márciusában kelt *missilis*, amelyek a későbbi I. János király (1526–1540) egyedüli, korunkra maradt saját kezű leveleinek tűnnek. Természetesen a dokumentumok eddig sem rejtőzködtek a kutatók előtt, csak a saját kezűség ténye volt ismeretlen. Magam a készülő Szapolyai oklevéltár munkálatai során vettem észre, hogy az akkor még erdélyi vajda Szapolyai János saját kezű (*manu propria*) aláírása és a két levél szövege egy kéztől való (4. és 5. kép). A vajda szerzőségét erősíti még további két jellegzetesség: a szövegeket írójuk – a többi vajdai levélétől eltérően – első szám első személyben fogalmazta, illetve a második esetében, ahol kivehető a pecsétábra, a levélpapírt a szokásos, Szapolyai családi címet – farkast és pajzs-tartó angyalt – ábrázoló gyűrűspecst helyett egy gemmával zárta le, amelyen mintha egy griffen lovagló harcos alakja lenne felfedezhető (1. kép). Mindkét jelenség a levelek személyességéről és a címzett, Várdai Ferenc erdélyi püspök iránti megbecsülésről tanúskodik.¹

Közismert, hogy középkori királyainktól nem maradtak fenn saját kézzel írott, összefüggő szövegelemlek. Uralkodóink latin nyelvtudásáról természetesen nem árul el sokat aláírásuk, amelyek I. Ulászlótól (1440–1444) kezdődően ismertek, de amelyekkel tömegesen először II. Ulászló (1490–1516) oklevelein találkozunk. Utóbbi királyról ráadásul nem csak azt tudjuk, hogy jól beszélt latinul, de két saját kezű oklevélzáradékot is ismerünk tőle.² Mindaddig János királytól (Szapolyai Jánostól) is csak aláírásait ismertük: 1505 és 1526 között 12 iraton áll saját kezű aláírása, további öt oklevélről

1. kép. Szapolyai János pecsétje (DL 82472.)

pedig tudjuk, hogy egykor aláírta ugyan, de az eredeti példányok nem maradtak korunkra. János vajda az okleveleket/leveleket ugyanazon okokból látta el kézjegyével, mint az őt erdélyi vajdává kinevező II. Ulászló: a vajdai ítélőmestereknek, Verböci Istvánnak és Barcsai Pálnak szóló intézkedéseinek aláírása szavatolta, hogy személyes döntéséről, és nem a pecsétjét kezelő ítélőmesterek visszaéléséről van szó (5 oklevél), más esetekben pedig kötelezvény (3), vagy azt is tartalmazó zálogosítás, birtokátruházás, kinevezés, illetve többszereplős bárói szövetségkötés (6) tette szükségessé az aláírást (6. kép). Az alább közölt két saját kezű levél mellett további egy alkalommal a levél diplomáciai és politikai tartalma igényelte aláírását.³ János tekinthető tehát az első magyar királynak, akitől – noha még a koronázása előtti időszakból – saját kezű levelet ismerünk.

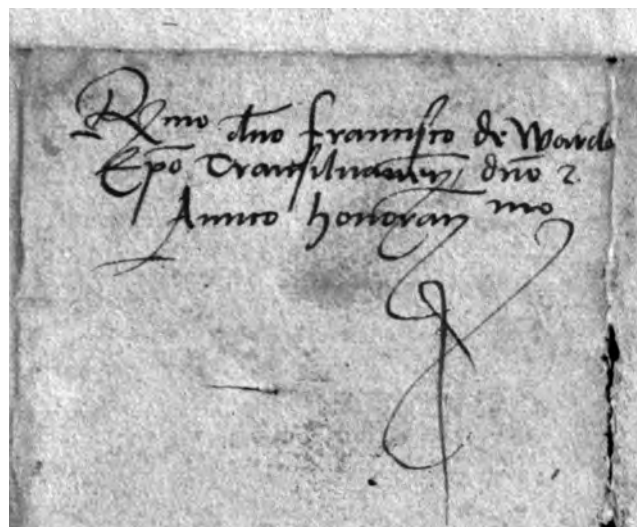
¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 82465. és 82472. L.d. az 1., 2., 3. és 4. képet.

² Az aláírásokra ld. Neumann Tibor: Királyi aláírás és pecsétaszókrat a Jagelló-kor elején. *Turul*, 83 (2010) 32–53. A tanulmány tartalmazza a két oklevélzáradék fényképét is (uo. 43.), amelyek szövege a következő: „Wladislaus rex prefatus conclusiones et articulos preinsertos approbavimus et ratificavimus, ideo nos manu propria subscripsimus” (1491: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény [a továbbiakban DF] 289012.); „Wladislaus rex manu propria scripsit – immo prescriptum secretum sigillum ac cancellarium nostrum prefato domino Waradiensis damus, donamus ipsumque, ut prefertur, in ca(n)cellarium nostrum nominamus, eligimus et preficimus presentium litterarum et sigrogafi (!, helyesen: chirographi) nostrorum vigore et testimonio mediante.” (1503: DL 88878.)

³ Eredeti példányok: DL 21436. (1505), DL 22720/1. (1514), DL 22720/2. (1515), DL 82465. (1516), DL 82472. (1517), DL 23150. (Kiadása: *Szabó Dezső*: A magyar országgyűlések története II. Lajos korában. Bp., 1909. 147–149.), DL 82534. (1519), DL 47469. (1522), Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 254591. (1523), DF 255126. (1525), DL 24226. (1525), DF 255139. (1526) – Átirások, másolatok és fogalmazványok: DL 20404., DL 107740., DL 21448. (1505), DL 37881., DL 37882. (1515)

2. kép. (DL 82465. külzet)

3. kép. (DL 82472. külzet)

János vajda – leveleinek nyelvezete alapján – kitűnő nevelésben részesült. Bár ennek részleteiről mit sem tudunk, ez mégsem mondható meglepőnek, hiszen atyja, István nádor 1499. évi végrendeletében a Szapolyai-fiúk kitaníttatásának az igénye hangsúlyosan fogalmazódik meg.⁴ A két levél alapján a vajda gyakorlott levélíró volt, még akkor is, ha második levelének szerkezete időnként csapongónak hat. Ez azonban – az esetleges sietség mellett – nagyrészt abból adódhat, hogy nem ismerjük a címzett Várdai Ferenc püspök azon levelét, amelyre a vajda válaszul fogalmazta meg sorait, és emiatt levele tartalma sem értelmezhető ma már pontosan. (Csak feltételezhetjük, hogy mindkét levél Erdély tágabb értelemben vett védelmével – a két román fejedelemséggel fenntartott kapcsolatokkal, a várható török hadmozdulatok elleni felkészüléssel – kapcsolatosak, amelyek ügyében a két felelős tisztségviselő, a vajda és az erdélyi püspök láthatóan gyakran egyeztetett.) János vajda írása szép, a rövidítéseket és a kiemelésre szolgáló díszítéseket helyesen és a korban megszokott módon használja. Ha a két rövid és így vizsgálatra csak korlátozottan lehetőséget nyújtó levél nyelvezetét vizsgáljuk, az sem tűnik rosszabbnak, mint egy hivatásos vajdai jegyzőé, sőt igehasználata hibátlan prehumanista latinnak mondható. Egyedi, de talán kevésbé szabatos egy-egy kifejezése (*iuxta eiusdem visum*: 'annak megtekintése szerint', azaz 'annak megfelelően', illetve *dilatatio personalis constitutionis*: 'személyes érkezőm késedelme'), továbbá a második misszilisben egy-egy esetben zavarónak, illetve hibásnak tűnik a vonatkozó névmás használata (*cum quo*, illetve *de quibus* helyett *de quo*).

⁴ „Item de omnibus rebus meis domesticis, necnon de educatione filiorum meorum ac aliis factis et negotiis presente illustri domina Hedvige, consorte mea charissima informationem dedi commissariis meis, qui iuxta informationem eis per me datam in omnibus illis procedere debeant.” DL 20875. A végrendelet legutóbbi kiadása: *Köblös József*: Szapolyai István nádor Pápán írott végrendelete. In: Istennek, Hazának, Tudománynak. Tanulmányok a 95 éves Nádasdy Lajos tiszteletére. Szerk. Mezei Zsolt. Pápa, 2008. (A Pápai Művelődéstörténeti Társaság kiadványai 19.) 133–136.

Összességében mégis kijelenthető, hogy a későbbi János királynak alapos latintudása miatt nem okozhatott gondot, hogy akár művelt külhoni diplomatákkal is személyesen és kötetlenül társalogjon. Még az sem kizárt, hogy valóban képes volt fejből vergiliusi sorokat idézni, miként arra Zermegh János emlékiratában olvashatunk szép példát.⁵

1.

Alvinc, 1516. október 30.

Papíron, záró gyűrűspecstet nyomával. DL 82465. (Zichy cs., zsélyi, Missiles 201.)

Reverendissimo domino Francisco Warday episcopo Transilvaniensi etc., domino michi observandissimo.

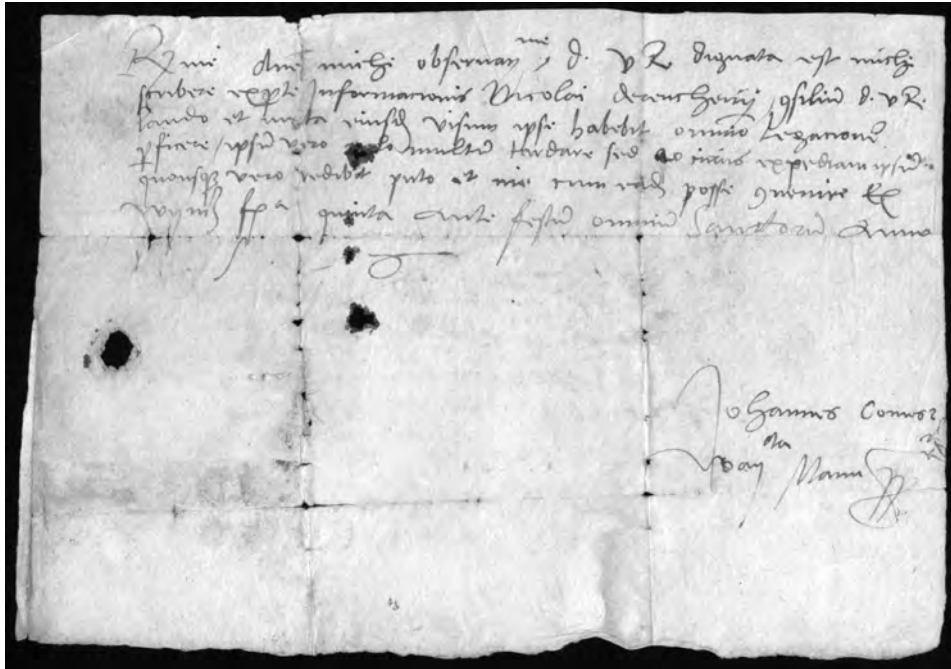
Reverendissime domine michi observandissime! D(ominatio) v(estra) r(everendissima) dignata est michi scribere ex parte informationis Nicolai Derencheny. Consilium d(ominatio) n(ationis) v(estre) r(everendissime) laudo et iuxta eiusdem visum ipse habebit omnino legationem perficere. Ipsum vero [no]lo multum tardare, sed eo citius expediam ipsum. Quousque vero redibit, puto et me cum eadem posse convenire. Ex Wyncz, feria quinta ante festum Omnium Sanctorum, anno 1516.

Iohannes comes et waywoda manu propria etc.

Fordítása:

A főtitiztelendő Várdai Ferenc erdélyi püspök úrnak stb., igen nagyra becsült uramnak.

⁵ Ioannis Zermegh rerum gestarum inter Ferdinandum et Iohannem Hungariae reges I. 7. In: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini...* Cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri. Tom. II. [Viennae], 1746. 393. („Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo” – Verg. Aen. VII. 312.) A szöveg helyre Oborni Teréz hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök.

4. kép. (DL 82465.)

Főtisztelendő és nagyra becsült uram! Főtisztelendő uraságtok méltóztatott írni nekem a Derencsényi Miklósnak adandó követi utasítás tárgyában. Dicsérem főtisztelendő uraságtok tanácsát, és ő teljességgel ennek megfelelően fogja követi megbízatását teljesíteni. Nem szeretném őt nagyon tartóztatni, hanem minél gyorsabban útnak indítom. Amíg pedig visszatér, úgy vélem, magam is találkozom uraságtokkal. (Al)vincről, Mindenszentek ünnepe előtti csütörtökön, az 1516. esztendőben.

János gróf és
vajda saját kezűleg stb.

2.

Kolozsvár, 1517. március 13.

Papíron, záró felzetes gyűrűspeccsével, hevenyészett fogalmazattal. A gemmapecséten talán griffen lovagló harcos látható. DL 82472. (Zichy cs. zsélyi lt., Missiles 205.)

Reverendissimo domino Francisco de Warda episcopo Transilvanensi, domino et amico honorandissimo.

Reverendissime domine et amice observandissime post mei commendationem. D(ominationis) vestre r(everendissime) admirationem ex litteris eiusdem intellexi, ubi videt d(ominatio) v(estra) r(everendissima) dilationem personalis constitutionis, cum quo bene scit, ideo me non putet esse tam pigrum, ut de me fuisset hec dilatio, nisi enim intelligerem, scirem statim, que essent necessaria, tamen tres homines habeo exterius, a quibus puto – si revertentur – rem hanc et alia intelligere potero, quia omnino sum sine novitatibus, tamen uti michi eadem d(ominatio) v(estra) r(everendissima)

opinionem suam scribit, non dubito illam causam^a esse. Siculi illi, de quibus^b d(ominatio) v(estra) r(everendissima) scribit, iam fuerunt hic exterius in Wassarhel, habuerunt enim hominem suum apud me, qui dicit, quod libenter venissent ad me et excusant se cum hoc, quod putabant nos simul esse, sed res ita fuit, sicut ego intimaveram d(ominationi) v(estre) r(everendissime). Novitates vero, quas habuero, d(ominatio) v(estra) r(everendissima) intelliget, nam expecto per horas nuntium vel plures ad me. Reliquum est: d(ominationi) v(estre) r(everendissime) ad vota opto. Ex Koloswar, feria VI^a ante Oculi, anno Domini 1517.

Iohannes comes et
wayvoda manu propria

^a Utána kihúzza: *non*. ^b Az eredetiben: *quo*.

Fordítása:

A főtisztelendő Várdai Ferenc erdélyi püspök úrnak, igen tisztelendő uramnak és barátomnak.

Főtisztelendő uram és nagyra becsült barátom, ajánlom magam. Megértettem leveléből főtisztelendő uraságtok csodálkozását, midőn főtisztelendő uraságtok megérkezésünk késedelmét látja, (ennek okát) velem együtt jól tudja,⁶ ezért ne gondolja, hogy én vagyok oly rest, hogy miattam történt volna ez a késlekedés. Ha ugyanis lennének értesüléseim, rögtön tudnám, mely lépések lennének szükségesek, de három emberem is külhonban tartózkodik, akiktől, úgy vélem, ha visszatérnének, ebben és más ügyekben tájékozódhatnék, mivel most teljesen nélkülözöm a híreket. Ennek ellenére, amit nekem főtisztelendő uraságtok ír, nem kételkedem, hogy az az

⁶ A *cum quo* értelmezése bizonytalan.

Q^{uo} me dicit et amice obsequium, Post me commendationem, d. v. R. admiracionem et litteras eius, intelligi, ubi videtur, d. v. R. dilacionem presentis institutionis cum quo bene sit, Ideo me non potest esse tam pigrum ut de me fuerit hoc dilatio, nisi unum intelligerem suum statim, que esset necessaria, tamen tres homines habeo veteri, aliquibus puto (si veniant), cum hanc et alia intelligere poterit, quoniam omnino sum sine invidiis, tamen uti magis vult d. v. R. opinio suam scribit, non dubito aliam causam esse, Sicut illi d. v. R. scribit iam fuerunt hic etiam in vassalibus habuerunt unum hominem suum apud me qui dicit quod libere venissent ad me, et recusant si ad hoc quod putabant nos simul esse, sed res ita fuit sicut ego intenueram d. v. R., Novitates vero quas habuero d. v. R. intelligit nam exopto per horas mirum et plurimum ad me. Reliquum est d. v. R. ad vota opto, Et Kolosvar ff. u. v. a. ante Ordo Anno dno 1517.

Johannes Corinus 2us
 de Vasa Menn.

5. kép. (DL 82472.)

oka. Azok a székelyek, akikről főtisztelendő uraságtok ír, már itt voltak kint Vásárhelyen, emberüket elküldték hozzám, aki azt mondja, hogy szívesen jöttek volna hozzám, és azzal megegyeznek, hogy úgy vélték: mi együtt vagyunk, de a dolog úgy állt, ahogy korábban tájékoztattam főtisztelendő uraságotokat. A hírekről pedig, amelyeket kapni fogok, főtisztelendő uraságotok értesülni fog, mert ezekben az órákban várok

egy vagy több küldöncöt. Nem maradt más hátra, mint hogy azt kívánjam: főtisztelendő uraságotoknak minden a kívánsága szerint történjen. Kolozsvárról, Oculi vasárnap előtti pénteken, az Úr 1517. évében.

János gróf és
 vajda saját kezűleg

quinto
 Johannes Comes
 Mann §
 Beorgus Comes
 Mann §

1505 (DL 21436)

Johannes Comes 2
 Mann §

1514 (DL 22720/1)

Johannes Comes 2
 Mann §

1515 (DL 22720/2)

Johannes Comes 2
 Mann §

1519 (DL 23150.)

Johannes Comes 2
 Mann §

1519 (DL 82534.)

Johannes Comes 2
 Mann §

1522 (DL 47469.)

Johannes Comes 2
 Mann §

1523 (DF 254591.)

Johannes Comes 2
 Mann §

1525 (DF 255126.)

Johannes Comes 2
 Mann §

1525 (DL 24226.)

Johannes Comes 2
 Mann §

1526 (DF 255139.)

Comes Rex
 Mann §

1536 (MNL OL R 64 1. t. No. 3.)